

Tematiskais pārskats par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu

Anotācija

Jau 2019. un 2020. gadā publicētajā Valsts kontroles Revīzijas ziņojumā “Atņemtā bērniība. Ikvienam ir tiesības uzaugt ģimenē” un pētījumā “Bērnu emocionālais traumatisms” aktualizēta nepieciešamība pēc pārmaiņām un uzlabojumiem esošajā ārpusģimenes aprūpes sistēmā, tostarp, bērnu ārpusģimenes aprūpētāja maiņas kontekstā.

Šobrīd, pēc pieciem gadiem, neraugoties uz valstī īstenotajiem pasākumiem ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu stiprināšanai un attīstībai, arvien praksē novērojams augsts skaits gadījumiem, kad bērnam, kurš nonāk ārpusģimenes aprūpē, tiek mainīts aprūpes nodrošinātājs.

Tematiskajā pārskatā par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu ietvertie secinājumi un bāriņtiesu oficiālās statistikas dati liecina par nepieciešamību pievērst pastiprinātu sabiedrības un bērnu tiesību aizsardzības jomas profesionāļu uzmanību vairākiem būtiskiem aspektiem.

Tematiskais pārskats par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu

Bērnu vairākkārtēja šķiršana no bioloģiskās ģimenes

Būtiskākie secinājumi

- *Bāriņtiesu oficiālā statistika par pēdējiem trīs gadiem liecina, ka situācija ārpusģimenes aprūpētāja maiņas gadījumos saglabājas vienlīdz augsta, un arvien vairāk bērnu vecākiem tiek pārtrauktas aizgādības tiesības.*
- *Atkārtota bērna šķiršana no bioloģiskās ģimenes un atkārtota ārpusģimenes aprūpētāja maiņa ir traumatiska bērnam, kas ir par pamatu bērna veselības un uzvedības problēmām un rada negatīvu ietekmi uz bērna turpmāko dzīvi. Tieši aprūpētāja droša atbalsta trūkums augsta stresa situācijā, ne tik daudz pati situācija, ir galvenais faktors, kas nosaka traumas radītās ietekmes smagumu.*
- *Iestādes darbojas katra savas kompetences robežās, bet nepietiekami sadarbojas un apmainās ar informāciju, lai efektīvi palīdzētu bērniem ģimenēs, kurās pastāv riski bērna drošībai un aprūpei, kā arī bērnu vecākiem risināt ieilgušās problēmas, kas apdraud bērnu labklājību ģimenē.*
- *Ja pirms bērna atgriešanās ģimenē netiek gan stiprinātas vecāka spējas, gan veicināta bērna gatavība doties atpakaļ ģimenē, veidojas risks turpmākiem nelabvēlīgiem apstākļiem un vardarbībai ģimenē.*
- *Vienpersoniskam lēmumam par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem un bērna šķiršanu no ģimenes būtu jābūt tikai kā izņēmumam gadījumā, kad ģimene iepriekš nav bijusi nedz sociālo dienestu, nedz bāriņtiesas redzeslokā, vai arī, ja tā ir bijusi, – ir notikusi būtiska apstākļu maiņa, kā rezultātā bērna turpmāka atrašanās ģimenē vairs nav pieļaujama.*
- *Praksē ģimenes situācija tika monitorēta, bet lēmums par aizgādības tiesību pārtraukšanu tika pieņemts tikai tad, kad jau bija iestājušās identificēto problēmu reālas sekas, lai gan to iestāšanās bija paredzama jau sākotnēji.*
- *Lai gan bērnam ir svarīgi uzaugt ģimenē, tomēr bērna atstāšana bioloģiskajā ģimenē, kurā netiek nodrošināta bērna labākajām interesēm atbilstoša aprūpe un audzināšana, nevar tikt atzīta par bērnam labāko risinājumu, tādējādi pārskāpjot vai ignorējot bērna intereses un tiesības.*

Ieteikumi speciālistiem

- *Pašvaldības sociālajam dienestam, nepieciešamības gadījumā iesaistot bāriņtiesu, uzturēt sadarbību ar ģimeni ne tikai tajos gadījumos, kad vecāki izrāda iniciatīvu savu problēmu risināšanā, kuras ir par iemeslu bērna šķiršanai no ģimenes, bet arī pārējos gadījumos, pastāvīgi interesējoties par ģimenes situāciju un piedāvājot palīdzību un pakalpojumus nekavējoties, kad konstatēta tāda nepieciešamība, piemēram, saņemot problēmsignālus no izglītības iestādes. Tādējādi minētās darbības nodrošinātu **ģimenes situācijas monitorēšanu** un ļautu **rīkoties proaktīvi pie pirmajiem signāliem par bērna aprūpes nodrošināšanas nepilnībām ģimenē.***
- ***Starpinstitūciju sadarbības stiprināšana**, lai institūciju iesaiste būtu jau preventīva, pie pirmajiem signāliem par iespējamiem bērna tiesību pārkāpumiem ģimenē, nevis “cīņa” ar jau iestājušām sekām, kad situācija ir eskalējusies tiktāl, ka sniegtais atbalsts vairs nav pietiekošs, efektīvs un palīdzošs.*
- *Bāriņtiesai, izvērtējot riskus, kādi pastāv, bērnam atrodoties ģimenē, lēmumu jāpieņem, savās darbībās **nodrošinot Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta pirmajā daļā noteikto**, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras, rūpīgi “sverot” viņa labākās intereses ilgtermiņa perspektīvā*
- *Pēc bērna atgriešanās bioloģiskajā ģimenē **turpināt sociālā dienesta sadarbību ar ģimeni** nolūkā veicināt saskarsmes atjaunošanu un nostiprināšanu starp vecāku un bērnu, kā arī nodrošināt ģimenei pakalpojumu sistēmu krīzes mazināšanai, ko var radīt (gan vecākam, gan bērnam, gan citiem ģimenes locekļiem) bērna atgriešanās vecāka aprūpē.*

Tematiskais pārskats par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu

Pārmaiņu radīto traumu ietekme uz bērnu

Būtiskākie secinājumi

- *Bērnām traumatisku pieredzi rada aprūpētāja maiņa, tomēr vēl vairāk bērnu traumē atrašanās viņa augšanai un attīstībai nelabvēlīgos apstākļos pie nepiemērota aprūpētāja.*
- *Bērniem augst ģimeniskā vidē nozīmē attīstīties un piedzīvot fizisko un emocionālo attiecību apmierinājuma pieredzi, nevis “izdzīvošanu” un attiecību zaudējumu sēras.*
- *Disfunkcionālās attiecības ar pieaugušajiem un arī ar vienaudžiem rada iespējamu negatīvu priekšstatu par starppersonu attiecībām – tā bērniem no agra vecuma rodas nepārliciecinātība, neuzticība, aizdomīgums, pazemināta vēlme veidot un iesaistīties jaunās sociālās attiecības ar citiem līdzilvēkiem.*
- *Pastāv korelācija starp negatīvu dzīves pieredzi un jauniešu sociālās adaptācijas un komunikācijas spējām. Novērots, ka agrīnā bērnu vecumposmā novērotās grūtības, kas ir saistītas ar iesaisti sociālā komunikācijā, palielinās, bērnam pieaugot.*
- *Bērniem un jauniešiem, kuri ir piedzīvojuši negatīvu un destruktīvu komunikāciju no vienaudžu un/vai pieaugušo puses, ir tendence laika gaitā vairāk noslēgties, neveidot adekvātus sociālus kontaktus, izvairīties no sociālām situācijām, pavadot laiku vairāk vienatnē.*
- *Bērna paaugstinātas impulsivitātes, pazeminātas pašregulācijas spējas var radīt ikdienā grūtības saskarsmē ar citiem cilvēkiem un iekļaušanos pozitīvā sociālā mijiedarbībā. Jaunieši var nepareizi un neadekvāti izprast dažādas sociālas situācijas, tāpēc rīkoties neatbilstoši pieņemamajām sociālajām normām.*
- *Bērna uzvedība var būt sociāli vēlama (piemērota, iederīga) vai nevēlama (nepiemērota, neiederīga). Neatkarīgi no tās rakstura uzvedība ir “aisberga redzamā daļa”.*

Ieteikumi speciālistiem

- *Primāri speciālistiem nepieciešams **rīkoties savlaicīgi, mērķtiecīgi un efektīvi**, ievērojot bērna labākās intereses ikvienā ar bērnu saistītā procesā.*
- *Nodrošināt, ka speciālisti, kuri ikdienā strādā ar bērniem, ir informēti par **bērna emocionālās traumas negatīvo ietekmi uz bērna uzvedību un labbūtnību kopumā**, saņem atbilstošu un pietiekamu apmācību un ikdienas darbā **izmanto pieejamos atbalsta un zināšanu pilnveides resursus.***
- *Ņemt vērā, ka būtiska loma ir ārpusģimenes aprūpes atbalsta centriem, **sagatavojot un apmācot topošās audžuģimenes un aizbildņus par traumas ietekmi uz bērna uzvedību**, kā arī sniedzot mērķētu atbalstu aprūpētājiem, uzņemot ģimenē bērnu un saskaroties ar dažādām problēmsituācijām.*

Tematiskais pārskats par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu

Bērnā piemērotākā ārpusģimenes aprūpes veida izvēle

Būtiskākie secinājumi

- Risinot jautājumu par bērnam piemērotāko ārpusģimenes aprūpes veidu, bāriņtiesas darbībām, galvenokārt, jābūt vērstām uz bērna individuālo vajadzību izvērtēšanu un maksimāli atbilstošu ārpusģimenes aprūpes veida nodrošināšanu. Pakalpojums aprūpes iestādē akceptējams tikai galējas nepieciešamības gadījumā, kad bāriņtiesas regulāras un plānveidīgas darbības, meklējot bērna vajadzībām atbilstošu audžuģimeni vai aizbildni, nav devušas gaidīto rezultātu.
- Pirms bērna ievietošanas audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem bāriņtiesa sniedz tai un atbalsta centram rakstisku informāciju par bērna emocionālo stāvokli, par saskarsmes kārtību ar bērna vecākiem, brāļiem (pusbrāļiem), māsām (pusmāsām), radniekiem vai bērnam tuvām personām un citiem apstākļiem, kas jāņem vērā, lai audžuģimene varētu bērnu aprūpēt.
- Vēl joprojām ļoti daudzos gadījumos “informācija neseko līdzī bērnam”, tas uzliek nesamērīgu slogu jaunajam aprūpētājam, padarot rūpes par konkrēto bērnu daudz smagākas un tiešā veidā apdraud bērna labbūtnību, radot nevajadzīgu risku bērna problēmu eskalācijai un atkārtota aprūpētāja maiņai.
- Bieži vien bērnam meklējot ārpusģimenes aprūpētāju, pilnvērtīgi netiek izvērtēti apstākļi, kurus nenoskaidrojot nav iespējams pieņemt objektīvu lēmumu par bērnam atbilstošāko ārpusģimenes aprūpes formu un konkrētās ģimenes un bērna savstarpējo saderību.
- Ja lēmums nav pieņemts bērna labākajās interesēs, tas izraisa noteiktas sekas: sliktu aprūpi, neatbilstošu aizbildņa vai audžuģimenes rīcību, bērna problemātisku uzvedību, emocionālas traumas, garīgās un fiziskās veselības traucējumus, kā arī konfliktus ar citiem cilvēkiem.

(turpinājums nākamajā lapā)

Ieteikumi speciālistiem

- **Rakstisks pārskats par darbībām, kas veiktas, lai bērnam nodrošinātu piemērotu aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē, bāriņtiesā aizpildāms ne tikai pirmreizējas informācijas ieguves laikā, bet arī visos citos gadījumos, kad risināms jautājums par bērna ārpusģimenes aprūpi.** Aizpildot pārskatu, vērība pirmām kārtām jāvērs uz **bērna individuālo vajadzību izpēti**. Tādējādi pārskatā iekļaujama **vispusīga informācija par konkrēto bērnu**, kuram nepieciešams nodrošināt ārpusģimenes aprūpes pakalpojumu.
- Pirms katra lēmuma pieņemšanas, jo īpaši pirms bērna nodošanas ārpusģimenes aprūpē un aprūpētāja maiņas, kā arī ikvienā gadījumā, kad konkrētā bērna lietā rodas apstākļu maiņa, **obligāti organizējama starpinstiūciju sanāksme (STIS)**, pieaicinot ar bērna situāciju saistītos speciālistus un personas (bāriņtiesa, sociālais dienests, ārpusģimenes aprūpes atbalsta centrs, potenciālais vai esošais aprūpētājs, nepieciešamības gadījumā – izglītības iestādes pārstāvi, ārstniecības personas u.c.), lai ātri iegūtu vispusīgu informāciju par konkrētā bērna vajadzībām, resursiem, atbalsta iespējām, kā arī sastādītu plānu katras iesaistītās iestādes pienākumu izpildei konkrētā bērna vajadzību un atbalsta nodrošināšanā.
- Ieviest praksi, lai bāriņtiesa nodrošinātu, ka **visos gadījumos “informācija seko līdzī bērnam”**. Bāriņtiesām ieteicams veidot **“bērna dzīvesstāsta grāmatu”**, kurā vienkopus tiktu uzglabāti bērna dokumenti vai to atvasinājumi par visiem ar bērnu saistītiem jautājumiem, piemēram informācija par bērna vajadzību izvērtējumu, aktuālo situāciju, bērna veselību, izglītību, interesēm, speciālistu rekomendācijām un ieteikumiem nākamajam aprūpētājam. Nodrošināt, ka šī informācija “seko līdzī” bērnam un tiek ņemta vērā, nodrošinot bērna aprūpi un audzināšanu.

(turpinājums nākamajā lapā)

Tematiskais pārskats par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu

Būtiskākie secinājumi

- *Vēl aizvien daļā pašvaldību pastāv objektīvi ierobežojumi, piemēram, finansiāli ierobežojumi vai brīvu vietu trūkums, lai bērnam piemeklētu viņa vajadzībām atbilstošu aprūpes iestādi, ja secināts, ka institucionāla aprūpe vislabāk atbilstu bērna vajadzībām.*
- *Ja bērnam vecumā līdz trim gadiem pirmreizējas informācijas ieguves laikā nav bijis iespējams nodrošināt ārpusģimenes aprūpi pie aizbildņa vai audžuģimenē un bērns ievietots aprūpes iestādē, bāriņtiesa ne retāk kā reizi trijos mēnešos (par bērnu vecumā no trīs līdz 18 gadiem – ne retāk kā reizi sešos mēnešos) aktualizē pārskatā norādīto informāciju. Pārskatā fiksējamā informācija ir apkopojums par bāriņtiesas veiktajām darbībām, kas apliecina bāriņtiesas centienus nodrošināt bērnam ģimenisku vidi, ar minēto saprotot arī iespēju bērnam atgriezties vecāku aprūpē.*

Pārskata sastādīšana ir nozīmīga un sniedz arī papildus pienesumu, proti:

- 🔔 *tādējādi tiek nodrošināta regulāra un objektīva situācijas novērtēšana ģimeniskas vides nodrošināšanā konkrētam bērnam;*
- 🔔 *tiek veicināta katra bērna tiesību ievērošana – augt ģimeniskā vidē;*
- 🔔 *konkrētā laika periodā tiek iegūts patiens priekšstats par ārpusģimenes aprūpes sniedzējiem pašvaldībā – aizbildņiem un audžuģimenēm;*
- 🔔 *iegūtā informācija var tikt izmantota turpmāku aizbildņu un audžuģimeņu pakalpojumu attīstības plānošanai pašvaldības teritorijā un valstī.*

Ieteikumi speciālistiem

- *Bāriņtiesai visos gadījumos konsekventi aizbildnim, audžuģimenei un aprūpes iestādes vadītājam vai pārstāvim izskaidrot viņu pienākumus, tiesības un atbildību pēc būtības (izskaidrojot un pārliecinoties par aprūpētāja izpratni) konkrētā bērna sekmīgai aprūpei.*
- *Bāriņtiesai, pieņemot lēmumu par bērnam atbilstošāko ārpusģimenes aprūpes formu un konkrētās ģimenes un bērna savstarpējo saderību un savietojamību, rūpīgi izvērtēt bērna vajadzības un potenciālā aprūpētāja spējas un prasmes tās nodrošināt, kā arī izvērtēt citus būtiskus apstākļus, kas potenciāli varētu radīt risku bērnam atbilstoša aprūpētāja piemeklēšanai.*

Tematiskais pārskats par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu

Ārpusģimenes aprūpē esoša bērna tiesību un interešu uzraudzība

Būtiskākie secinājumi

- *Bāriņtiesai ir pienākums vismaz reizi gadā pārbaudīt ārpusģimenes aprūpē esoša bērna dzīves apstākļus un veikt sarunu ar bērnu. Bērna dzīves apstākļu pārbaudes mērķis ir gūt pārliecību par ārpusģimenes aprūpē nodotā bērna vislabāko interešu nodrošināšanu, bērna ārpusģimenes aprūpe nedrīkst būt pasīvs process no bērna puses.*
- *Bāriņtiesai ir jāuzrauga ārpusģimenes aprūpē esošais bērns, ir jāreaģē uz saņemto informāciju, tā jāizvērtē, jāveic papildus informācijas iegūšana, kā arī jāsniedz nepieciešamie norādījumi personām, lai nodrošinātu bērna vislabāko interešu aizsardzību. Bāriņtiesas veiktās darbības atspoguļojamas lietu materiālos.*
- *Ja netiek rūpīgi un regulāri veikta ārpusģimenes aprūpē esošā bērna situācijas un labbūtības mērīšana, netiek pamanīti indikatori problēmu aizmetņiem, kas tālāk rada labvēlīgu vidi bērna problemātiskas uzvedības attīstībai, veselības problēmām, attiecību problēmām un citiem nelabvēlīgiem apstākļiem, kas, savukārt, var būt par pamatu bērnam atkārtoti mainīt ārpusģimenes aprūpes veidu un aprūpētāju, bērnam radot vēl dziļākus nelabvēlīgos apstākļus visā turpmākajā dzīvē.*

Ieteikumi speciālistiem

- ***Bāriņtiesai prioritāri jābūt atbildīgai par ārpusģimenes aprūpē esošā bērna tiesību un interešu aizsardzību visā tās periodā.***
- *Bāriņtiesai ir jāuzrauga ārpusģimenes aprūpē esošais bērns, ir jāreaģē uz saņemto informāciju, tā jāizvērtē, jāveic papildus informācijas iegūšana, kā arī jāsniedz nepieciešamie norādījumi personām, lai nodrošinātu bērna vislabāko interešu aizsardzību. Bāriņtiesas veiktās darbības atspoguļojamas lietu materiālos.*
- *Bāriņtiesai papildus bērna sadzīves apstākļu pārbaudei vērtēt arī šādus bērna aprūpei un attīstībai tik svarīgus jautājumus:*
 - *vai un kā tiek nodrošināta/veicināta saskarsme ar vecākiem un ar brāļiem un māsām, kādu ietekmi tā atstāj uz bērnu,*
 - *vai un kā tiek nodrošināta bērna veselības aprūpe, ievērotas ārstu rekomendācijas, piemēram, par briļļu nepieciešamību u.c. Bet attiecībā uz aprūpes iestādē ievietotajiem bērniem arī, vai un kādi speciālisti ir pieejami aprūpes iestādē, piemēram, sociālais darbinieks, psihologs u.c. speciālisti – kāds ir viņu darba laiks, vai tas saskan ar bērnu dienas režīmu;*
 - *kurā izglītības iestādē bērns mācās, vai pamatoti bērns mācās konkrētajā izglītības iestādē, kādēļ bērns uzturas izglītības iestādes internātā/dienesta viesnīcā;*
 - *vai un kāda interešu izglītība un brīvā laika aktivitātes bērnam tiek nodrošinātas u.c.*
- *Veikt sarunu ar bērnu, **visos gadījumos pēc būtības noskaidrojot bērna viedokli, vajadzības, citus būtiskus apstākļus, nevis formāli uzdodot jautājumus un saņemot atbildes.** Bērna paustā informācija ir analizējama un salīdzināma ar iepriekš sniegto bērna viedokli.*

Tematiskais pārskats par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu

Cēloņi ārpusģimenes aprūpētāja maiņai

Būtiskākie secinājumi

- *Pati par sevi bērna ievietošana ārpusģimenes aprūpē nerisina bērna uzvedības problēmas, jo, visdrīzāk, katram bērnam, kurš dažādu iemeslu dēļ atrodas ārpus ģimenes, jau ir vairākas dažāda rakstura traumas. Tādējādi ir par maz ar bērna fizisku ievietošanu audžuģimenē (vai citā aprūpes formā ārpus ģimenes), nodrošinot pajumti, fizisko drošību un aprūpi, papildus tam ir jābūt bērna izpētē (risku un vajadzību analīze) balstītam atbalsta pasākumu kopumam, kas realizējams saskaņā ar plānu.*
- *Ikdienā arvien vairāk kļūst aktuāli gadījumi, kad bērniem tiek mainīts aprūpētājs “nepareizo” iemeslu dēļ. Šie gadījumi norāda uz nepieciešamību risināt aprūpētāja maiņas cēloņus citos, bērnam krietni labvēlīgākos veidos, pārstājot aprūpētāja maiņu izmantot kā līdzekli bērna uzvedības problēmu pārvietošanai citiem speciālistiem, līdz ir jau par vēlu tās risināt. Svarīgi pievērst lielāku uzmanību ikvienā ar bērnu saistītā procesā pašam bērnam, viņa vajadzībām un lieki nekavējoties, pieņemt bērna labākajām interesēm atbilstošākos lēmumus.*
- *Rūpīgāka sākotnējā aprūpētāja izvēle un izvērtēšana, ņemot vērā konkrētā bērna vajadzības un situāciju, varētu mazināt risku nepieciešamībai mainīt ārpusģimenes aprūpes nodrošinātāju.*
- *Būtiski sniegt bērna aprūpētājam atbilstošu atbalstu bērna, kurš piedzīvojis traumatiskus notikumus, aprūpē un audzināšanā.*

Ieteikumi speciālistiem

- *Visos gadījumos, kad zināms, ka bērnam būs nepieciešams nodrošināt ārpusģimenes aprūpi vai mainīt aprūpētāju, bāriņtiesām rūpīgi veicams katra konkrētā **bērna individuālās situācijas izvērtējums un tam pakārtots potenciālā aprūpētāja spēju, prasmju un iespēju nodrošināt konkrētā bērna individuālās vajadzības izvērtējums**, tādējādi rūpīgi un atbildīgi piemeklējot konkrētajam bērnam vispiemērotāko aprūpētāju.*
- ***Aprūpētāja maiņas procesam bērna dzīvē jābūt vadītam, izvērtētam, mērķtiecīgam un balstītam uz bērna labāko interešu prioritātes principiem.** Nodrošināt, ka aprūpētāja maiņa netiktu izmantota kā līdzeklis bērna uzvedības problēmu pārvietošanai citiem speciālistiem. Tā vietā pievērst lielāku uzmanību ikvienā ar bērnu saistītā procesā pašam bērnam, viņa vajadzībām un lieki nekavējoties, pieņemt bērna labākajām interesēm atbilstošākos lēmumus, vadoties uz bērna risku un vajadzību izpētē balstītu atbalsta pasākumu kopumu, kas realizējams saskaņā ar plānu.*

Tematiskais pārskats par aprūpētāja maiņas ietekmi uz ārpusģimenes aprūpē esošo bērnu

Bērna līdzdalība

Būtiskākie secinājumi

- *Līdzdalības iespējai ir jābūt klātesošai, lai bērns kļūtu patstāvīgs un neatkarīgs, tiktu veicināta viņa pašapziņa: pats spētu pieņemt lēmumus par savu dzīvi, spētu atrast savu vietu sabiedrībā, atrast darbu, kļūtu par atbildīgu sabiedrības locekli un pilsoni.*
- *Bērnam nav iespējams “pēkšņi” kļūt par atbildīgu pieaugušo 16, 18 vai 21 gadu vecumā bez iepriekšējās līdzdalības pieredzes un attīstītām līdzdalības prasmēm.*
- *Bērna līdzdalība nozīmē ne tikai bērnam vaicāt viņa viedokli un noskaidrot bērna argumentus par vai pret kādā konkrētā jautājumā, bet arī bērnam saprotamā veidā sniegt informāciju, izskaidrot notiekošos procesus, to iespējamo virzību, iespējamās sekas un bērna iespējas ietekmēt šos procesus, kā arī stiprināt bērna spējas un prasmes kopumā.*

Ieteikumi speciālistiem

- *Nodrošināt, ka visos gadījumos tiek noskaidrots bērna viedoklis pēc būtības un bērns tiek iesaistīts visos ar viņu saistītos procesos, veicinot bērna līdzdalību. Tostarp nodrošināt, ka bērnam saprotamā veidā tiek sniegta informācija, izskaidrojot notiekošos procesus, to iespējamo virzību, iespējamās sekas un bērna iespējas ietekmēt šos procesus, kā arī stiprināt bērna spējas un prasmes kopumā, tādējādi nodrošinot, ka savlaicīga bērna līdzdalības praktizēšana bērnam labvēlīgā veidā potenciāli radītu iespēju nākotnē izvairīties no bērna uzvedības un citu problēmu eskalēšanās.*
- *Svarīgi ņemt vērā, ka jebkuras pārmaiņas bērna dzīvē rada spēcīgu ietekmi uz bērna emocionālo un fizisko labklājību, drošību, sociālajām vajadzībām un citiem aspektiem. Tādēļ ikvienā ar bērnu saistītā procesā ir nepieciešams bērnam sniegt atbalstu, izskaidrot notiekošo, cik vien iespējams, iesaistot bērnu ar viņa dzīvi saistītos procesos, palīdzot viņam iespējami saudzīgi pārvarēt pārmaiņas. Ārpusģimenes aprūpētāja maiņa var būt arī pozitīva pārmaiņa bērna dzīvē, un pieaugušo (tostarp, speciālistu) pienākums ir to nodrošināt.*